

NEŽ ZAČNEME S VENKOVNÍ VÝUKOU

VÝBĚR EKOSYSTÉMU

Volba tématu bývá nejčastěji v kompetenci učitele, neboť musí být alespoň okrajově v souladu s tematickým plánem a okruhem ŠVP daného předmětu. V ideálním případě je Venkovní výuka uplatňována v rámci přírodopisu/ přírodovědy, kde je učivo rozčleněno přímo dle ekosystémů. Vhodnými typy ekosystémů mohou být les, louka, rybník, paseka, sad apod.

VÝBĚR MÍSTA

Jedním z důležitých kroků při přípravě Venkovní výuky je výběr vhodného místa, které se stává prostředkem pro porozumění, vnímání a hodnocení ekologických a environmentálních souvislostí. Nemusí se nutně jednat o místo, kde žáci žijí. Přesto k němu získávají během procesu Venkovní výuky vztah, který díky jednotlivým fázím rozvíjejí a prohlubují. To místo slouží jako modelový prostředek pro učení v reálném prostředí, který zvyšuje smysluplnost a efektivnost výuky. Že k němu žáci přilnou, dokládá i častá zkušenost, že se na místo rádi vrací i ve svém volném čase (např. při procházce s rodiči).

V závislosti na počtu zapojených žáků a učitelů a na možnostech školy lze místo zvolit následujícími způsoby:

- místo vybírají sami žáci ve spolupráci s učitelem,
- místo vybírá sám učitel,
- místo vybírají pedagogové, kteří se podílejí na Venkovní výuce.

Jako místo pro Venkovní výuku může být zvoleno například:

- blízké okolí školy dostupné pěšky,
- vzdálenější prostředí dostupné na kole nebo hromadnou dopravou,
- lokality dostupné během školy v přírodě.

I na první pohled nenápadné místo se může stát zajímavým a podnětným. V žádném případě není nutné hledat výjimečné nebo chráněné území. Hodnota metodického přístupu tkví mimo jiné v tom, že vede žáky k objevování krásy, zkoumání, novým poznatkům a uvědomění si lidského vlivu na přírodu, která je přímo za humny.

Místo výuky by mělo vyhovovat následujícím podmínkám:

- je časově dostupné,
- je bezpečné pro pohyb žáků,
- je dostatečně podnětné (modelové) pro zjišťování informací a souvislostí v tématu (typu ekosystému), kterému se učitel chce věnovat.

Je nezbytné, aby se učitel předem seznámil s danou lokalitou a zvážil její potenciál pro výuku. Často může být takovým podnětným prostředím spíše kousek neudržované městské divočiny, než upravený park.

PLÁNOVÁNÍ VÝUKY

Na základě zvoleného tématu by měly být promyšleny konkrétní cíle a náplň jednotlivých kroků, včetně časového harmonogramu, plánovaných výstupů a instrukcí pro žáky.

Mezi základní pravidla patří:

- bezpečné chování vůči sobě samému i přírodě,
- vzájemná spolupráce a ohleduplnost,

- respektování vymezeného prostoru, ve kterém se žáci smí pohybovat (je dobré ho ohraničit např. potokem, lesní cestou, svahem),
- dodržování vymezeného času,
- ohleduplné zacházení s pomůckami,
- ujasnění pravidel komunikace,
- dodržování pokynů učitele.

ČASOVÝ HARMONOGRAM

Abychom dosáhli vytyčených cílů, je třeba počítat minimálně s deseti vyučovacími hodinami práce rozloženými do delšího období (např. jednoho měsíce). Během této doby žáci zažijí a probádají ekosystém, jeho složky, zákonitosti a souvislosti, a tak obsáhnou celý proces Venkovní výuky.

Venkovní výuku lze realizovat v kterémkoliv ročním období. Za nejvhodnější období z pohledu učitele se považuje jaro a podzim, kdy panují přiměřené teplotní podmínky.

PŘÍPRAVA NA CESTU

Je nezbytné, aby byli žáci na pobyt v přírodě patřičně připraveni. Kromě dobré motivace ovlivňuje úspěch i vhodné oblečení žáků, dohodnutá pravidla a způsob komunikace.

Doporučujeme:

- informovat o plánu rodiče, ideálně na rodičovské schůzce,
- zajistit, aby žáci měli vhodné oblečení a obuv,
- stanovit pravidla bezpečnosti a dohodnout se, jak budou žáci společně postupovat např. při objevování místa (je škoda, když radost zažijí jen některé děti),
- připravit se organizačně (např. včas se vrátit k obědu),
- zajistit si vhodné vybavení (mapu, hodinky, lékárničku, nabitý telefon aj.).

SPOLUPRÁCE PEDAGOGŮ

V rámci Venkovní výuky se nabízí spolupráce dvou pedagogů odlišných předmětů nebo tandemová výuka, díky které dochází k významnému mezipředmětovému přesahu. Každý z učitelů má příležitost vnést do celého procesu své zaměření, odbornost i způsoby výuky, takže se vzájemně vhodně doplňují. Může se jednat o kombinaci učitelů různých předmětů, učitel – asistent pedagoga nebo učitel – externí odborník. Ve všech případech se zapojení pedagogové stávají průvodci a pomocníky žáků při nalézání nových informací a propojování učiva do souvislostí. Pro úspěšnou realizaci celého procesu Venkovní výuky doporučujeme vybraným pedagogům předem absolvovat seminář zaměřený na nácvik práce s metodikou.

„Pomáhá mi, že jsme dvě. Druhý člověk má jiné nápady, jiné pohledy na věc, taky miň hrozí, že na něco zapomeneme...“

RENATA CZELISOVÁ, MILENA ŠILHÁNOVÁ
1. stupeň, ZŠ Ostrovce

MOTIVACE

Na úvod celého procesu učení je vhodné žáky motivovat a vtáhnout do děje. Jako vhodnou formu motivace lze použít např.:

- vyprávění příběhu,
- hru na vědce (odborníky) – vhodné především pro mladší žáky, ekosystém je představen jako výzkumné pracoviště či laboratoř, kde mají žáci jako významní vědci bádát a odhalovat nepoznané,
- čtení úryvků z knihy, článků z novin – může se jednat o aktuální článek z novin nebo text vytvořený učitelem, který vhodně vtáhne žáky do problematiky,
- sledování filmu.

S motivací nám může také pomoci člověk z ekocentra nebo odborník z praxe, který pro žáky bude novou zajímavou osobou.

PŘEDPOKLADY ÚSPĚCHU

- Respektování fází Venkovní výuky a jejich minimální časové dotace.
- Posunutí role učitele z pozice nositele informací do pozice průvodce žáků procesem učení.
- Akcent na mezipředmětové vnímání světa a vybrané dílčí kompetence směřující k environmentálně a sociálně odpovědnému jednání.
- Osvojení klíčových kompetencí jako kladení otázek, práce ve skupině, plánování postupu, interpretace nových poznatků apod.
- Pozitivní třídní klima a vztahy mezi učitelem a žáky.
- Informování a komunikace s vedením školy, rodiči žáků o cílech a očekávaných výstupech.

Není nutné, aby byly všechny tyto předpoklady splněny před započatím práce s metodikou. Ukazuje se, že i cesta může být cíl – ke změnám může docházet průběžně, když účastníci pocítí potřebu změny na základě nově získaných zkušeností.

POZNÁMKY:

KROKY METODIKY

VSTUP DO VÝUKY – EVOKACE

Metodika vychází nejprve z fáze vybavování – evokace, kdy má každý žák příležitost zamyslet se, uvědomit si, kde se nachází v tématu výuky, vytvořit si vlastní strukturu vědomostí, pojmenovat pocity, uvažovat, formulovat otázky k tématu. Jde o startovní čáru jeho vlastního učení – objevování. Evokace je důležitým momentem na začátku výuky. A některé její metody mohou sloužit také v závěru při reflexi jako nástroj sebehodnocení žáků nebo hodnocení žáků učitelem. Jejich opětovné použití umožňuje zachytit posun v získaných znalostech a kompetencích a ověřit dosažení cílů na konci celého cyklu Venkovní výuky.

CÍL EVOKACE

- **ŽÁK** vyjádří své pocity, poznatky, postoje spojené s vybraným místem/ekosystémem.

ROLE ŽÁKA

ŽÁK si ujasňuje, co vše má spojené s konkrétním vybraným místem výuky a se zvoleným typem ekosystému. Vytvoří si tedy mentální mapu zahrnující zkušenosti s pobytem na zvoleném místě i poznatky, které o místě a zvoleném ekosystému ví. Žák:

- si vybavuje zkušenosti spojené se zvoleným místem nebo alespoň typem ekosystému a pojmenovává je,
- přiřazuje zkušenostem význam (pozitivní či negativní zkušenost),
- shrnuje své dosavadní poznatky o přírodě (i ty mylné a naivní), a to jak jednotlivosti, tak vztahy a souvislosti,
- vyjadřuje obavy a potřeby spojené s místem,
- formuluje přání, co by o místě rád zjistil nebo tam dělal,
- pokud již žák místo zná, shrnuje svůj subjektivní dojem z dřívější návštěvy.

ROLE UČITELE

UČITEL zadává evokační aktivity, vysvětluje jejich význam, různými cestami pomáhá žákům v procesu jejich vybavování:

- vytváří bezpečné prostředí, ve kterém může každý žák sdělit své myšlenky,
- připraví aktivity, pojmenuje jejich cíl,
- aktivity vysvětlí a žáky jimi provází,
- neradí, neshazuje, nehodnotí a neznámkuje,
- oceňuje, povzbuzuje,
- uzavírá, shrnuje, popisuje změny, poskytuje popisnou zpětnou vazbu.

UČITEL postupně poznává prekoncepty žáků spojené s konkrétním místem nebo ekosystémem. Ujasňuje si tak, s čím žáci jako jednotlivci i skupiny vstupují do zahájeného cyklu Venkovní výuky. Díky tomu pak může vhodněji volit jednotlivé aktivity a rozsah rozvíjených kompetencí a znalostí.

VHODNÁ ČASOVÁ DOTACE

Nejméně 20 min (5 min zadání, 15 min práce žáků)

POPIS EVOKACE

Evokační aktivity slouží k tomu, aby podpořily u žáka tvorbu vlastní vědomostní struktury o zvoleném ekosystému a konkrétním místě, tzn. prekonceptu, složeného z vědomých i podvědomých znalostí a zkušeností. Žáci si vše vybavují, pojmenovávají, vyjadřují. Probíhá tak u nich žádoucí aktivizace, startuje se jejich vlastní učení. Učitel je při tom podporuje.

Pokud má žák zároveň možnost tvořit své vlastní otázky k tématu a formulovat přání a očekávání, vede to k posílení jeho vnitřní motivace – má chuť se o místě dozvědět víc a vydat se jej zkoumat. Probuzení vnitřní motivace napomáhá samostatná práce žáků, možnost používat ve formulacích vlastní jazyk a volba takových způsobů práce, které vyžadují jen minimální zásahy pedagoga.

„Když jsou děti svázané ve třídě, pořád čekají, co přijde. Jestli opisování z tabule, nebo práce v učebnici. Ale když se vyjde ven, jako by začaly jinak myslet. Příroda je dokáže rychle ovlivnit. Hele, něco letělo kolem, je to živý... Začne fungovat zvědavost i představivost...“

JAN JELÍNEK
7. a 8. ročník, ZŠ Kamenice

INSPIRACE PRO EVOKACI

Zde uvádíme několik technik vhodných jako evokační aktivity. Vždy je důležité je vztahovat ke konkrétnímu tématu – tedy např. k ekosystému, jímž se chcete zabývat v daném cyklu Venkovní výuky, případně k ekosystému v konkrétním místě.

BRAINSTORMING

(Šťáva, 1995)

Brainstorming vychází z myšlenky, že je dobré oddělit vymýšlení nápadů od jejich kritického posuzování. Dělí se tedy na dvě fáze: první je kreativní a spontánní, druhá racionální a logická.

Cílem první fáze je vyprodukovat co největší množství nápadů na dané téma. Jednotliví účastníci chrlí náměty, myšlenky, volné asociace, témata, slova, věty apod. Zkrátka všechno, co je napadne. Nikdo při tom nesmí nápady ani jejich autory kritizovat, cenzurovat, posuzovat nebo se jim vysmívat. Prostě se zapisují. První nápady bývají racionální a konvenční. Postupně se ale uvolňuje napětí i fantazie. Přicházejí náměty nové, netradiční, tvůrčí, iracionální až absurdní. Zapojují se pozitivní emoce, přichází pocit uvolnění, slyšíme smích... Brainstorming sám o sobě se stává skvělým zážitkem!

Pro první fázi brainstormingu platí následující pravidla a zásady:

- Účastníci mohou říct cokoliv, co je právě napadne.
- Nápady nehodnotíme a nekritizujeme.
- Okamžitě zapíšeme každý nápad bez výjimky. Čím více nápadů, tím lépe.
- Účast na brainstormingu je dobrovolná (každý nemusí mít nápad...).
- Pokračujeme v brainstormingu tak dlouho, dokud se objevují nové nápady.

Variant, jak můžeme brainstorming realizovat, je celá řada. Nejběžnější je frontální brainstorming, kdy jeden z žáků (nebo učitel) plní roli zapisovatele a ostatní chrlí nápady. Zapisovatel může stát před tabulí (flipem) čelem k ostatním. Třída může být také uspořádána do kruhu nebo podkovy.

Dalším typem je brainstorming skupinový. Zapisovatel sedí v kruhu s ostatními a nápady píše na obyčejný list papíru. Tato forma brainstormingu je vhodná pro práci v menších skupinách a nazývá se skupinový brainstorming.

Délku aktivity doporučujeme od 5 do 10 minut, lze však provádět více brainstormingů za sebou. Čím menší počet osob ve skupině, tím lépe – nejlépe to funguje v počtu okolo pěti osob. V případě školní třídy lze postupovat tak, že se utvoří více skupin a následně se nápady spojí, případně na oddělený brainstorming navážeme kratší společnou částí.

Další variantou je tzv. brainwriting neboli individuální brainstorming, při němž žáci neříkají své nápady nahlas, nýbrž je během stanoveného času píšou na papír či jednotlivě na proužky papíru. Ty se následně přišpendlí na nástěnku nebo vylepí na jeden velký flipový list. Před pověšením lze s těmito papírky pracovat ve skupinách, například je rozdělit do různých kategorií.

Zápis brainstormingu může mít i podobu myšlenkové mapy.

MYŠLENKOVÁ (MENTÁLNÍ) MAPA

(Tomková, 2001)

Slouží k získávání a zpracovávání jakýchkoliv informací. Na rozdíl od psaní seznamů umožňuje přehledně doplňovat a rozšiřovat původní myšlenku, hledat nejdůležitější body, rozvětňovat je, a přitom se stále držet jednoho tématu. Myšlenková mapa nám dovoluje vnímat celek a přitom si pohrávat s jednotlivými detaily a souvislostmi. Každá mapa je originál, který nelze srovnávat s jinými.

Postup

1. Připravíme si papír a tužku, případně také barevné pastelky (pastely, fixy).
2. Doprostřed papíru napíšeme/nakreslíme do kroužku hlavní téma, např. „potok“ nebo „potok, který protéká naší obcí“.
3. Z hlavního kroužku (tématu) necháme vybíhat chapadla myšlenek, která opatříme textem či grafickým znakem, obrázkem, symbolem, případně je zvýrazníme barvou. Důležitým pravidlem je nepřeskakovat mezi tématy, ale držet se jedné větve (ramene). Myšlenkové mapy fungují na řetězení asociací tak dlouho, dokud se myšlenka nevyčerpá, teprve pak přichází další rameno.
4. Vztah mezi jednotlivými podtématy vizualizujeme pomocí čar, šipek nebo textu.
5. Informace uskupujeme a provazujeme tak, jak funguje náš mozek.
6. Než abychom začali znovu, raději papír nastavujeme a svou mentální mapu zvětšujeme.

VOLNÉ PSANÍ

(Zormanová, 2012)

Volné psaní je jedna z brainstormingových nebo reflexních metod. Píšeme na papír vše, co nás k určitému tématu/námětu právě napadá, své psaní přitom nepodřizujeme žádným formálním (stylistickým či pravopisným) požadavkům. Volné psaní nám pomáhá objevit v sobě nečekané nápady, myšlenky a souvislosti.

Příkladem zadání by mohlo být např. „Náš rybník za školou“.

Je důležité, aby žáci ještě před přečtením zadání věděli, že své volné psaní nebudou muset zveřejňovat. Také jim předem řekněte, jak dlouho budou psát. Většinou stačí 3–5 min.

Volné psaní pomáhá:

- rozvíjet slovní zásobu,
- formulovat slova i věty,
- nebát se hodnocení,
- učit se od sebe samého,

- vyjadřovat myšlenky,
- rozvíjet fantazii,
- rozvíjet pohotovost a představivost,
- vnímat čas,
- držet se tématu.

Pravidla volného psaní

1. Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.
2. Piš souvislý text, ne jen jednotlivá hesla nebo body.
3. Nevracej se k napsanému, neopravuj, nevylepšuj, co jsi napsal/a.
4. Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá, zapisuj i pomocné věty („Teď mne nic nenapadá...“), ale snaž se vrátit k tématu.
5. Nenech se ve svých nápadech brzdit pravopisem.

Pokud účastníky požádáte, aby si ve dvojicích (trojicích) volná psaní navzájem přečetli, upozorněte je, aby si papíry s rukopisem nevyměňovali – ať čtou každý svůj text spolužákům (třídě) nahlas.

Způsob, jak budete rozdělovat žáky na čtení ve dvojicích (trojicích), je možné měnit dle záměru učitele. Někdy je lepší, aby žáci vytvořili skupiny podle vlastního výběru, jindy je požádejte, aby utvořili dvojici či skupinku s někým, s kým ještě dnes nepracovali, s kým se nestýkají mimo školu, koho ještě příliš neznají.

Když budete volná psaní sdílet v celé skupině, dejte slovo jen těm, kteří se sami přihlásí. Po výzvě ponechejte dostatečný čas na to, aby účastníci výzvu ke zveřejnění zvažili. Nevvolávejte ty, kteří se nehlásí. Můžete ale výzvu doplnit: „Nechce někdo doporučit volné psaní, které právě slyšel od spolužáka? Slyšeli jste něco zajímavého?“ Vydržíte-li po otázce dostatečně dlouho mlčet, většinou se někdo přihlásí. U extrovertních tříd je naopak dobré říci předem, kolik prací je možno (většinou z časových důvodů) vyslechnout.

VÍM – CHCI VĚDĚT – DOZVĚDĚL JSEM SE (V–CH–D)

(Zormanová, 2012)

Učitel zvolí téma, jemuž se chce věnovat. Před samotnou prací rozdá žákům tabulku V–CH–D, případně je nechá, aby si ji nakreslili na papír. První krok proběhne formou individuálního brainstormingu – žáci budou zapisovat do prvního sloupce V = VÍM. Instrukce pro žáky např. zní: „Zamyslete se nad ekosystémem lesa. Vzpomeňte si, co o něm víte, nebo si myslíte, že víte. Pište všechno, co vás napadne, ne pouze to, čím jste si jisti. Při další práci si případné omyly opravíte. Pracujte samostatně po dobu 5 minut.“

Druhý krok může proběhnout formou párového brainstormingu. Učitel vyzve žáky, aby utvořili dvojice a v nich probrali, co zapsali do prvního sloupce. Současně si své poznámky v sloupci VÍM mohou doplnit o to, co jim připadá ze spolužákových poznámek zajímavé.

Ve dvojicích, případně individuálně mohou žáci pokračovat zápisem do sloupce CH = CHCI VĚDĚT. Zde si poznamenají všechny otázky k tématu. V této fázi učitel pokračuje výzvou ke skupinovému brainstormingu. Vyzve žáky, aby se podělili o své poznámky, a zapisuje je do tabulky připravené na tabuli (zatím doplňuje jen sloupce VÍM a CHCI VĚDĚT). Před zapsáním každého návrhu se učitel obrátí na ostatní s otázkou, zda souhlasí. Pokud se objeví nějaké pochybnosti, napíše učitel k návrhu otazník.

Učitel může žáky v této fázi návodnou otázkou směřovat k podtématu hodiny, jemuž má v úmyslu se věnovat. Může se např. zeptat: „Z jakých složek se skládá ekosystém lesa? Jaké vztahy fungují ve zdravém ekosystému lesa?“ Učitel ovšem nyní žákům nesdílí žádné nové informace, neodpovídá na jejich otázky a neopravuje ani jejich jasné omyly!

Následně učitel žákům rozdá vhodný informační text a vyzve je, aby si ho přečetli a zapisovali si do třetího sloupce, co nového se dozvěděli. Vysvětlí žákům, že mají zapisovat ucelené informace, nikoliv pouze hesla – to, co zapíšou, musí dávat smysl bez dalšího výkladu. Např. poznámka „predátoři“ není informace. Informace

zní: „Predátoři jsou na vrcholu potravní pyramidy a pomáhají udržovat druhovou rovnováhu.“ V této fázi se žáci snaží samostatně odpovědět i na některé z otázek, které si položili před čtením/výkladem.

Poté, co proběhne individuální zapisování, učitel vyzve několik žáků, aby doslova přečetli, co si zapsali. Vrací se k otázkám napsaným na tabuli, vyzývá žáky k odpovědím. Společně také ověřují, zda položky ve sloupci VÍM nepotřebují opravu či upřesnění.

Přínosy a úskalí metody

Pomocí metody V–CH–D je možné žáky provést celou vyučovací jednotkou – v úvodní fázi zjišťují, co o tématu vědí, a formulují vlastní otázky. Osobní a párový brainstorming jim pomůže nalézt materiál, na němž mohou dále stavět, a také odhalí mylné předpoklady, na něž by při běžném způsobu výuky nemuseli vůbec přijít. Velmi podstatnou částí je formulování vlastních otázek, které podporuje vnitřní motivaci žáků pro učení. Tím, že učitel zapisuje na tabuli návrhy žáků, dává najevo, že jejich názory bere vážně. Když ověřuje, zda ostatní s návrhy souhlasí, ukazuje všem, jak s informacemi pracovat – ověřovat si je hned od počátku, učit se od sebe navzájem. Tento proces současně vede k hlubšímu přemýšlení nad tématem, k hledání argumentů atp.

V průběhu vyplňování sloupce D se žáci učí psát poznámky – vybrat důležité, shrnout přečtené či slyšené. Zároveň je důležité dbát na to, aby nepsali jen neúplná hesla, ale vypisovali ucelené informace.

Podstatné je vrátit se v závěru vyučovací jednotky k původním předpokladům a otázkám, upřesnit je, případně zkorrigovat. Otázky, na něž nebyla nalezena odpověď, je dobré napsat na viditelné místo. Můžeme také žáky vyzvat, aby se jim věnovali v rámci mimoškolního bádání. Pokud tento krok pomineme, hrozí, že si žáci zapamatují jen neúplné či mylné informace, které uvedli na začátku hodiny.

Metodu je možné použít i s žáky na prvním stupni.

Návrh otázek pro reflexi této aktivity

- Která informace tě dnes nejvíce zaujala?
- Uvědomil/a sis dnes něco podstatného?
- Zůstává něco, čemu by ses rád věnoval/a i dále? Jakou formou?
- Co tě zaujalo na poznátcích tvých spolužáků?
- Jaká část hodiny byla pro tebe nejpřínosnější?
- Co ti dnes při práci dělalo největší potíže?

POZNÁMKY:

1. FÁZE: SENZITIVITA A PROŽITEK

CÍLE FÁZE SENZITIVITY

Během této fáze **ŽÁK**:

- uvědomí si, rozvine a prohloubí svůj vztah k místu/ekosystému prostřednictvím přímého kontaktu s přírodou a jejími prvky,
- ztrácí obavu z kontaktu s přírodním prostředím,
- reflektuje a interpretuje své pozitivní i negativní pocity a zážitky sám za sebe,
- všímá si toho, že u ostatních lidí může místo a jeho prvky vyvolávat odlišné emoce a potřeby, je otevřený a naslouchá ostatním.

ROLE ŽÁKA

ŽÁK je aktivní a:

- zapojuje smysly,
- vnímá své vlastní emoce,
- nechává na sebe působit přírodu a její složky,
- sdílí prožitek.

ROLE UČITELE

UČITEL je průvodcem připravených aktivit a fázi koordinuje:

- připravuje a realizuje motivační úvod,
- stanovuje společně s žáky bezpečnostní a komunikační pravidla,
- nabízí senzitivní a prožitkové aktivity zapojující více smyslů,
- provází žáky aktivitami,
- koriguje rozdělení žáků do skupin,
- řídí dílčí reflexe i shrnující reflexi.

UČITEL také podporuje vnitřní motivaci žáků k účasti v aktivitách:

- inspiruje svým postojem a vnímáním místa,
- je citlivý, vnímavý a empatický k momentálním potřebám žáků,
- umožňuje žákům prožít si místo „po svém“,
- dává prostor dobrovolnosti,
- při reflexi nehodnotí, citlivě a s respektem se doptává.

VHODNÁ ČASOVÁ DOTACE

Minimálně 2 spojené vyučovací hodiny (2 × 45 min):

- 15 min – evokace, motivace žáků,
- 60 min – senzitivní a prožitkové aktivity,
- 15 min – reflexe.

POPIS SENZITIVNÍ/PROŽITKOVÉ FÁZE

Tato fáze se skládá ze tří částí, které na sebe logicky navazují (motivační úvod, senzitivní a prožitkové aktivity, reflexe fáze).

1. MOTIVAČNÍ ÚVOD

Jak začít?

Poté, co učitel sám či s žáky vybere místo, kde bude Venkovní výuka realizována, je čas k první návštěvě (příp. druhé, pokud místo vybíral se žáky). Před cestou učitel nachystá úvod, který žáky:

- naladí a probudí v nich očekávání,
- aktivizuje a zapojí,
- přiměje k plánování a přemýšlení, jak se na cestu a na pobyt v přírodě připraví.

Cesta na místo

Už cesta může výrazně ovlivnit pobyt žáků v přírodě. Lze ji využít jako součást motivace. Její délka a organizace ale může také zapříčinit pokles motivace dětí. Doporučujeme, aby:

- cesta netrvala příliš dlouho a neubrala čas z pobytu na místě,
- během cesty byla udržována pozornost a nepovadla úvodní motivace,
- žáci postupovali co nejvíce pohromadě příp. ve skupinách, je-li tak dohodnuto,
- učitel komunikoval s co možná největším počtem žáků, nejen s těmi, kteří v úvodu projeví největší zájem.

2. SENZITIVNÍ/PROŽITKOVÉ AKTIVITY

Příchod na místo

První okamžiky na místě jsou často velmi důležité, protože už první dojmy ovlivňují další průběh výuky. Někdy místo zaujme na první pohled, žáci se chtějí hned rozprchnout, hrát si a objevovat. Jindy místo na první pohled nevypadá příliš atraktivně, může dokonce vyvolávat obavy a odpor.

Doporučujeme žáky shromáždit (ideálně do kruhu) a provést reflexi cesty. Jejím cílem může být:

- sdílet zážitky (ne každý všechno zaznamenal, všiml si, někdo mohl být mimo nějaké dění apod.),
- zopakovat a případně ujasnit pravidla,
- navázat na motivaci,
- zeptat se na první dojmy, očekávání,
- sdělit záměr,
- doplnit pravidla týkající se konkrétního místa.

„Děti se venku úplně zabraly do toho, co chtěly zkoumat. Bylo pro mě pěkné, že jsem je poznala z jiné stránky, než jak je znám ze školy. Ve třídě nejsou tak zvědaví.“

PETRA VEDRALOVÁ
1. stupeň, ZŠ Chýně

Aktivitty

Není nutné pustit se do velkého množství aktivit, důležitější je ponechat dostatečný čas na prožitek každé z nich a prostor pro reflexi.

Neměli bychom se také nechat vyvést z míry, když neproběhne vše dle našeho očekávání. Náš dojem z místa nemusí žáci hned sdílet. Buďme připraveni improvizovat, dát prostor intuici žáků, volné hře.

Doporučujeme:

- začít zklidněním, zaměřením na přítomný okamžik, na pozornost (např. dodržovat pravidlo, že mluví vždy jen jeden),
- položit žákům otázky jako: „Jak se dnes v přírodě cítíte? Jaké smysly jste dnes využili k vnímání přírody kolem sebe? Co zajímavé jste dnes zkoumali nebo objevili pomocí sluchu? Co člověku pomáhá poznávat přírodu?“ (např. role smyslů, procházky v přírodě, hraní si v ní, povídání o ní atp.),
- účastnit se jako pozorovatel všech aktivit (být k dispozici potřebám dětí, vnímat dynamiku aktivity, změny, monitorovat bezpečnost atd.) a přiměřeně reagovat,
- zapojit se, dělat aktivity s dětmi,
- střídat aktivity individuální a skupinové,
- aktivity s žáky reflektovat, komentovat výstupy.

Typy aktivit, které můžete zařadit:

- na smyslové vnímání,
- výtvarné, hudební, dramatické,
- k objevování místa (terénní, přírodovědné, historické aj.),
- hravé (pohybové, akční, zábavné atp.) k oživení např. po delším sdílení či zadumání,
- zážitkové (např. lezení na strom, překonávání překážek, potápění atd.),
- volné hraní, kdy děti samy intuitivně prožívají místo (např. stavění bunkrů, házení žabek, pletení věnečků).

„Bývá to často akční – děti se třeba pohybují se zavázanýma očima nebo ohmatávají něco, co je pro ně cizí. Do této fáze se děti dokážou nejvíc ponořit.“

MICHAL VRZÁČEK
2. stupeň, ZŠ Kamenice

3. SHRNUJÍCÍ REFLEXE

Ukončení pobytu na místě

Pokud jsme zvládli časový rozvrh, zbývá nám dostatek času na uzavření dnešní návštěvy místa. Cílem je pojmenovat to podstatné – výjimečné okamžiky, nejpříjemnější zážitky, co příjemné nebylo, co překvapilo oproti očekávání, co se nestihlo, celkový dojem.

Doporučujeme:

- shromáždit žáky (ideálně v kruhu),
- propojit reflexi s úvodní motivací,
- dát prostor každému, ale umožnit dobrovolnost,
- dát možnost i jiné než verbální interpretaci,
- mít připraven přiměřený počet cílených otázek,
- dodržet čas,

- zapojit se a vyjádřit i své dojmy,
- reflektovat komunikaci a pravidla,
- motivovat na příště.

Reflexe je nedílnou součástí prožitkových aktivit, proto je nutné jí věnovat náležitou pozornost a dostatek času, nekrátit ji, nezlehčovat. Díky reflexi dochází ke zpracování zážitků, jejich vzájemnému sdílení a ukotvení.

Součástí reflexe může být i zpětná vazba, která umožní učiteli vyhodnotit, zda bylo dosaženo cílů.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE V 1. FÁZI DLE RVP

Žák:

- přemýšlí o různých typech textů a záznamů, obrazových a reálných materiálů a zvuků vztahujících se k místu, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji,
- vytváří si představu o vztahu k místu a sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.

INSPIRACE PRO SENZITIVITU

V následující kapitole naleznete několik aktivit, které lze použít pro zvyšování senzitivity žáků. Doporučujeme je vybírat a vhodně kombinovat s ohledem na věk, osobnosti vašich žáků a místo, kde bude Venkovní výuka probíhat. Je vhodné brát ohled také na potřeby žáků, např. na začátek senzitivity dávat aktivnější činnosti, později zařazovat činnosti samostatné a zklidňující.

Náš výčet aktivit je zjednodušený. Více rozpracované a v promyšlených sledech sestavené najdete některé z nich v knize Steva Van Matreho **Earth walks** (Van Matre, 1980). V češtině se jimi zabývá např. práce Lucie Krausové (Krausová, 2010).

Další inspirací k výběru a řazení senzitivních aktivit může být např. kniha Josepha Cornella **Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem** (Cornell, 2012).

LAND-ART

Doba trvání: 30 minut až několik hodin

Roční období: jaro, léto, podzim

Děti staví v lese z dostupných přírodnin (větvíčky, listy, šišky, kamínky, hrabanka, mech) různé abstraktní i konkrétní obrázky (např. zvířat, hmyzu). Téma lze zadat, nebo nechat žáky tvořit volně. Poté lze díla obejít a nechat děti mluvit o svém výtvoru.

ČTVEREC

Doba trvání: 30 minut

Roční období: jaro, léto, podzim

Pomůcky: provázek, kolíky, tužka a papír

Na vybraném místě si s dětmi vytyčte z provázku čtverec o hraně 0,5–1 m. Úkolem je pozorovat život ve čtverci a zapisovat nebo zakreslovat, co všechno se v něm děje. O své postřehy, pozorování a příběhy se podělte.

PALETKY

(Van Matre, 1980)

Doba trvání: 30 minut

Roční období: jaro, léto, podzim

Pomůcky: vystřížené papírové paletky s nalepenou oboustrannou lepicí páskou

Na paletku si děti lepí různé přírodniny (listy, kůru, květiny, větvičky, jehličí), snaží se vytvořit co nejbarevnější výsledek. Také lze hledat v přírodě např. jen odstín jedné barvy a tvořit tak barevnou škálu odstínů.

„Když osmáci zjistili, že se šestáci chodí učit někam ven, hrozně je to zajímalo. Tak jsme to zkusili i s nimi. A jeden velmi problémový žák udělal tak nádhernou paletu, tak si s tím vyhrál, jak bychom to od něj nikdo nečekali. To mě potěšilo opravdu moc.“

LUCIE MÁCOVÁ
2. stupeň, ZŠ Drásov

FROTÁŽ

Doba trvání: 15 minut

Roční období: celý rok

Pomůcky: papíry, voskovky

Otisk kůry neboli frotáž vznikne tak, že přiložíte papír ke kůře a přejíždíte po něm voskovkou naplocho. Můžete přidat otisk listu: list ze stromu položíte na rovnou podložku a postupujete stejně jako u kůry. Na frotáž listu je vhodnější jeho rubová strana, krásně se vyrysuje žilnatina. Dá se pořídit i otisk vytvořený tekutými barvami.

FOTOAPARÁT

(Van Matre, 1980)

Doba trvání: 30 minut

Roční období: jaro, léto, podzim

Pomůcky: šátky

Ve dvojicích vždy jeden představuje fotografa, druhý fotoaparát. Fotograf vybírá ve svém okolí zajímavé záběry, které by chtěl vyfotografovat. Vede k nim fotoaparát se zavřenými očima. Fotograf nastaví fotoaparát k záběru, rozvázáním šátku otevře clonu a fotoaparát „vyfotí“ snímek.

Po skončení aktivity zkuste fotografovaná místa najít, vybrat nejhezčí snímek a zjistěte, zda fotoaparát pochopil fotografův záměr (věděl, na co se má dívat, zaostřit...).

RÁMOVÁNÍ KRAJINY

(Van Matre, 1980)

Doba trvání: 15 minut

Roční období: jaro, léto, podzim

Pomůcky: pro každého rámeček (na velikosti rámečku nezáleží)

Rozdáme dětem rámečky a necháme je, aby s jejich pomocí zachytily co nejpůsobivější snímek. Každý umístí rámeček tak, aby při pohledu skrze něj získal obraz podle svých kompozičních představ. Někdo vybere krajinu v dáli, jiného upoutá roští, další si bude hrát se stromem a umísťovat ho do různých částí obrazu, další si vybere detail plodu, květu nebo lišejníku. Můžeme se pokusit průhledy skrze rámečky vyfotit a vytisknout na památku.